

*Et ignotas animum
dimittit in artes.**

Ovidius, *Metamorphoses*, VIII, 188

* *Et ignotas animum dimittit in artes* — «І дух свій звернув на незнані мистецтва» (Овідій, *Метаморфози*, VIII, 188).

Одного дня, чудового-пречудового дня йшла собі дорогою корова-муня, і ця корова-муня, що йшла собі дорогою, зустріла хорошистого хлопчика на ім'я Малюк-Ласюк...

Цю історію розказував тато; тато дивився на нього крізь скельце, і обличчя мав волохате.

Малюк-Ласюк — це він. А муня йшла звідти, де жила Бетті Бірн — та, що продавала лимонні косички.

*Ой, цвіте дикая ружа
У садку зеленому.*

Він співав цієї пісеньки. То була його пісенька:

Оо, сатьку селеному.

Коли помочися в ліжку, то спочатку стає тепло, а потім холодно. Мама підкладала йому цурату. Від неї такий чудний запах.

А мама пахла краще за тата. Вона грала на піаніно матроську дудку, щоб він під неї танцював. І він танцював:

*Траляля ляля,
Траляля тралялядді,
Траляля ляля,
Траляля ляля.*

Дядько Чарльз і Данті плескали в долоні. Вони були старші за тата з мамою, а дядько Чарльз був старший і за Данті.

У Дантиній шафці лежали дві щітки. Одна, з каштановим оксамитом на спинці, — за Майкла Девітта, а друга, з зеленим оксамитом на спинці, — за Парнелла*. Щоразу, як він їй приносив тоненький папір, Данті давала йому цюцю.

Ванси жили під номером сьомим. Тато-мама там були не такі, як у нього. Це були тато і мама Ейлін. Він збирався женитися на Ейлін, коли вони виростуть. А зараз він заліз під стіл. Мама сказала:

— О, Стівен перепросить.

Данті сказала:

— А як ні, то прилетять орли й виключуть йому очі.

*Виключуть очі,
Перепроси,
Перепроси,
Виключуть очі.*

---

* *Майкл Девітт* (Michael Davitt, 1846–1906) і *Чарльз Стюарт Парнелл* (Charles Stewart Parnell, 1846–1891) — діячі ірландського національно-визвольного руху. Парнелл народився в англо-ірландській протестантській сім'ї; 1877 року очолив рух Home Rule («Право Дому»), метою якого було надання Ірландії автономії і створення ірландського парламенту в Дубліні.

*Перепроси,
Виключють очі,
Виключють очі,
Перепроси.*

На просторих майданчиках юрмилися хлопці. Всі кричали, а префекти** ще й на них покрикували. Вечірне повітря було блякле й прохолодне, і після кожної атаки й удару футболістів брудний шкіряний м'яч летів крізь сіре світло, як важкий птах. Він тримавсь на краю своєї ланки, подалі від очей їхнього префекта, подалі від отих грубих ніг, лише інколи вдавав, ніби бігає. В юрбі гравців він чувся малим і слабким, та й очі мав слабкі й сльозаві. От Роді Кікгем не такий — всі учні кажуть, що бути йому в третій ланковим.

Роді Кікгем — порядний товариш, а от Нахаба Роуч — паскуда. В кімнаті в Роді Кікгема є наголінники, а в трапезній — кошик з їжею. В Нахаби ж Роуча не руки, а лапи, і п'ятничний пудинг він зове «псяюхою-в-ковдрі». А одного разу він запитав:

— Тебе як звати?

Стівен відповів:

— Стівен Дедалус.

Тоді Нахаба Роуч сказав:

— Це що за ім'я таке?

А коли Стівен не знайшов, що відповісти, Нахаба Роуч спитав:

— А хто твій тато?

Стівен відповів:

— Джентльмен.

Тоді Нахаба Роуч спитав:

— Він у тебе суддя?

** Префект — учень старшого класу, котрий виконував обов'язки опікуна в молодшому класі.

Він тупцявся у межах своєї ланки, час до часу роблячи короткі перебіжки. Але руки від холоду посиніли. Він запхав їх до кишень свого сірого костюма з паском. Пасок припасований до кишені. А ще пасувати означає давати лупня. Якось один учень сказав Кентвелові:

— Я б тобі так пасонув!

А Кентвел відказав:

— Задирайся з такими, як сам. Ану йди пасони Сесілові Громилу, а я подивлюсь. Він як вверне тобі в зад!

То був недобрий вислів. Мама веліла йому не розмовляти в коледжі з невихованими хлопцями. Хороша в нього мама! Першого дня в холі замку*, коли вона прощалася й загорнула свою довгу, аж до носа, вуаль, щоб його поцілувати, очі й ніс у неї були червоні. Але він вдав, ніби не бачить, що вона ось-ось заплаче. Вона в нього хороша, та не тоді, як плаче. А тато подарував йому дві монети по п'ять шилінгів на кишенькові витрати. Тато казав, що коли йому чогось треба, хай напише додому, тільки щоб на товаришів не доносив. Потім, уже в брамі замку, як вітер шарпав на ректорові сутану, ректор потис руки татові й мамі, і бричка з татом і з мамою від'їхала. Вони махали звідти руками й кричали:

— До побачення, Стівене, до побачення!

— До побачення, Стівене, до побачення!

Його втягнуло у вир при розіграві м'яча, і в страху перед блиском очей та забрюханними бутсами він нахилився, щоб бачити ноги. Товариші борюкались, аж хрипіли, ноги їх стиналися, і тупали, і терлись. Та ось жовті бутси Джека Ловтона викатуляли м'яча з виру, і всі інші бутси та ноги побігли за ним. Він теж трохи побіг був за ними, але став. Бо й нащо? Скоро вони почнуть роз'їжджатись на канікули. Після вечері він у чистальні поміняє цифру «77», приклеєну всередині парти, на «76».

---

* ...першого дня в холі замку... — закрита школа, в якій учився Стівен, містилася в замку Клонговз (Clongowes), в місті Саллінз (Sallins).

В читальні зараз куди краще, ніж на цьому холоді. Небо блякле й холодне, але в замку світиться. Цікаво, з якого саме вікна Гамільтон Ровен** кинув свого капелюха під огорожу, і чи були тоді під вікнами клумби? Одного разу, коли його викликали до замку, ключник показав йому сліди від солдатських куль на дверях і почастував печивом, яке їдять брати-ченці. Тепло і хороше дивитися на вогні замку. Ніби у книжці якійсь. Мабуть, і в Лестерському абатстві так. А які хороші речення в «Правописі» доктора Корнвела! Зовсім як вірші, хоч це тільки приклади, щоби вчитися правильно писати.

*Вулсі*** вмер у Лестерському абатстві,
Де його абати й поховали.
Некроз — це хвороба рослин,
А рак — хвороба тварин.*

Хороше б зараз лежати на килимку під каміном, поклавши голову на руки, і думати над цими реченнями. Його зморозило, як від доторку холодної масної води до шкіри. То була підлість — штовхнути його в ту помийну яму, коли він не згодився проміняти свою табакерку на Веллзів випробуваний у боях каштан, розбивцю сорока інших¹. Вода була така холодна й масна! Один хлопець бачив, як у цю ж ковбаню стрибнув здоровенний пацюк. Мама з Данті сиділи біля каміна й чекали, поки Бріджід подасть чай. Мама виставила ноги на камінні ґратки, її пантофлі з самоцвітиками нагрілися і так приємно, так тепло пахли! Данті знала багато всякої всячини. Вона навчила його, де Мозамбіцька протока, яка найдовша

** *Гамільтон Ровен* (Hamilton Rowan, 1751–1834) — герой ірландсько-го повстання 1793 року.

*** *Томас Вулсі* (Thomas Wolsey, 1475–1530) — кардинал, провідний державний діяч часів молодого короля англійського Генріха VIII.

річка в Америці та як називають найвищу гору на Місяці. Отець Арнол знає більше за Данті, бо він священник, але й тато, і дядько Чарльз кажуть, що Данті — розумна жінка, начитана жінка. А коли, по обіді, з Данті виходить отой звук і вона підносить руку до губів — то це від печії.

Здалеку на майданчику хтось крикнув:

— Всі в приміщення!

А на двох нижчих і на третьому підхопили:

— Всі в приміщення! В приміщення!

Гравці оточили його, розпашілі й забрехані, і він ішов у гурті, радий, що пора в приміщення. Роді Кікгем тримав м'яча за брудну шнурівку. Один учень просив, щоб він дав пасонуту разок, але Роді ішов собі, навіть не озиваючись. Саймон Мунан сказав йому цить, бо префект дивиться. Тоді той учень обернувся до Саймона:

— Знаємо, чого ти такий мудрий. Ти — Макглейдівський цмок.

Цмок — чудне слово. Той хлопець назвав Мунана так, бо Мунан звик зв'язувати приставні рукави на префектовій мантиї в нього за спиною, а префект звик удавати, що сердиться. Негарне воно, це слово, на звук. Колись у туалетній кімнаті в готелі «Віклоу» він помив руки, а тато висмикнув затичку за ланцюжок і брудна вода з умивальника потекла в отвір. А коли вся вона поволі стекла, отвір умивальника видав оцей звук: «цмок». Тільки голосніший.

Від згадки про звук і про білість туалетної кімнати йому на мить стало холодно, але потім — гаряче. Там було два когутики: крутнеш — і тече вода, холодна й гаряча. Йому стало спершу холодно, а потім — трохи гаряче; і привиділися витиснені на когутиках їхні імена. Чудне воно все.

І в коридорі тягне холодом. Дивне повітря, якесь мокраве. Але скоро засвітять газ, і він буде бриніти, ніби пісеньку співає. Завжди ту саму: її чути, як тільки хлопці в ігровій залі замовкнуть.

Почався урок арифметики. Отець Арнол написав на дошці важку задачу й сказав:

— Ну, чия візьме? Вперед, Йорку! Вперед, Ланкастере!²

Стівен старався, як міг, та задача була заважка, і він заплутався. Маленька шовкова стрічка з білою трояндою, пришпилена у нього на грудях, почала тріпотіти. Він не сильний в арифметиці, але старався, як міг, щоб Йорк не програв. Обличчя в отця Арнола геть потемніло, але зовсім не від гніву — від сміху. Аж ось Джек Ловтон ляснув пальцями, отець Арнол заглянув до нього в зошит і сказав:

— Правильно. Браво, Ланкастере! Червона троянда виграє! Ану, Йорку, наддай! Покажіть-но їм!

Джек Ловтон зирнув зі свого місця на сусідів. Маленька шовкова стрічка з червоною трояндою виглядала розкішно, бо Джек був у синій матросці. Стівен відчув, що й сам червоніє, — від думки, скільки закладів було між хлопцями, хто в підготовчому візьме перше місце — Джек Ловтон чи він. Бувало, що кілька тижнів картку першості тримав Джек Ловтон, а кілька — він. Поки говорив отець Арнол, він узявся за іншу задачу, і його біла шовкова стрічка все тріпотіла і тріпотіла. Та раптом увесь його запал зник, а обличчя схолело. Він подумав: раз обличчя таке холодне, то, напевно, й біле. Відповідь усе не виходила, але байдуже. Білі троянди, червоні троянди — прекрасні кольори, як про них думати. Картки за перші місця в класі теж прекрасних кольорів — рожеві, кремові та лавандові. Лавандові, кремові та рожеві троянди — про них гарно думати. Може, такі троянди й бувають, коли вони дикі. Він пригадав пісню про дику ружу, що цвіте в садку зеленому. А от зелених троянд немає. Хоча, може, десь на світі і є.

Задзвенів дзвоник, і з усіх класів до трапезної строем посунули учні. Він сидів і дивився на дві поквацянні грудки масла на тарілці; але хліб був вологий і в горло не ліз.

Скатертина теж була волога й м'ята. Зате він посьорбав ріденького гарячого чаю, якого налив йому в чашку незграбний кухарчук в білому фартуху. Цікаво, чи цей фартух теж вологий; може, всі білі речі — холодні й вологі? Нахаба Роуч і Сорін пили какао, що їм передали з дому. Тут не чай, а помий,— казали вони,— як його пити? Хлопці кажуть, що батьки у них — судді.

Всі хлопці здавалися йому дуже дивними. В кожного є його тато і мама, різний одяг, різні голоси. Як би йому хотілося бути зараз удома, покласти мамі голову на коліна! Та це неможливо, тому він хотів, лише б швидше все скінчилося — ігри, уроки, молитви, і він ліг спати.

Він випив ще чашку гарячого чаю, а Флемінг сказав:

— Що з тобою? Болить щось, чи що?

— Не знаю,— відповів Стівен.

— У пузі нудить,— сказав Флемінг,— бо лице в тебе біле. Це пройде.

— Ага,— сказав Стівен.

Але нудило його не там. Він подумав, що в нього нудьга на серці, якщо в цьому місці буває нудьга. Який порядний цей Флемінг, турбується про нього. Захотілося плакати. Він сперся ліктями на стіл і почав затуляти й відтуляти мушлі вух. Відтулиш — чути шум у трапезній. Не шум, а гуркіт, мов від поїзда вночі. А затулиш — гуркоту як не було, наче поїзд у тунель зайшов. Тієї ночі в Далкі поїзд так само гуркотів, а як зайшов у тунель, то стих. Він заплющив очі; поїзд то гуркотів, то стихав, то гуркотів, то стихав. Хороше слухати, як поїзд гуркоче і тихне, потім знову гуркоче, з тунелю виходячи, і знову тихне.

Доріжкою, що посеред трапезної, пройшли хлопці з вищої ланки — Педді Рат, Джіммі Мейджі, Іспанець, якому дозволялось палити сигари, і малий Португалець, який носив вовняну шапку. За ними вийшли столи нижчої і третьої ланок. І в кожного — своя особлива хода.

Він сидів у кутку ігрової зали вдаючи, що дивиться гру в доміно, і раз чи два йому вдалося підслухати пісеньку газу. Префект з кількома учнями стояв біля дверей, а Саймон Мунан в'язав йому рукави за спиною. Префект їм розказував щось про Таллабер³.

Та ось він одійшов од дверей, а до Стівена підійшов Веллз і спитав:

— Скажи-но, Дедалусе, ти цілуєш маму, як лягаєш спати?

Стівен відповів:

— Цілую.

Веллз повернувся до товаришів:

— О, чуєте, тут один каже, що цілує маму щовечора, як лягає спати.

Товариші припинили грати й пооберталися сміючись. У них на очах Стівен зачервонівся і мовив:

— Ні, не цілую.

Тоді Веллз сказав:

— О, чуєте, тут один каже, що він не цілує маму, як лягає спати.

Всі знову засміялися. Стівен спробував засміятися й собі. І миттю відчув ціле тіло в жару й сум'ятті. Яка ж відповідь правильна? Він відповів і так, і так, а Веллз усе одно сміється. Веллз мусить знати правильну відповідь, бо він вже в третьому граматичному! От би уваяти собі його маму; та він не наважився піднести очі на Веллзове обличчя. Не подобалось йому Веллзове обличчя. Це ж він, Веллз, штовхнув його вчора в ту яму, бо він не згодився проміняти свою табакерку на Веллзів випробуваний у боях каштан, розбивцю сорока інших. Підло він повівся, всі хлопці це кажуть. А вода була така холодна й масна! А ще ж один бачив, як у цю ковбаню плюхнувся здоровий пацюк.

Ціле його тіло вкривала холодна плівка того болота, а коли дзвоник закликав до науки й усі ланки строем вийшли

з ігрових кімнат, він відчув холодне повітря коридору і сходів у себе під одягом. Він усе ще силкувався знайти правильну відповідь. Добре це чи ні — цілувати маму? Що воно значить — цілувати? Ти підводиш обличчя, наприклад, кажучи «Добраніч», а мама нахиляє обличчя. Це і є воно — цілувати. Мама торкає губами твою щоку; губи в неї ласкаві, щока від них мокріє, і чується ледь чутно: цьом. І навіть двоє людей роблять таке обличчями?

Сівши в читальні, він відкинув кришку парти й замінив наклеєну там цифру «77» на «76». До різдвяних канікул ще дуже далеко, та колись вони таки настануть, бо Земля весь час крутиться.

На титульній сторінці його підручника з географії намальована Земля — велика куля, повита у хмари. Флемінг має коробку кольорових олівців, і раз на самопідготовці він замальовував Землю зеленим, а хмари — каштановим кольором. Як на щітках у Дантинії шафці: з зеленим оксамитом на спинці — за Парнелла, а з каштановим — за Майкла Девітта. Тільки він не казав Флемінгові малювати в ці кольори. Це Флемінг сам придумав.

Він розгорнув географію, щоб учити урок. Але назви місцевостей в Америці ніяк не запам'ятовувались. Всі такі різні, і по-різному називаються. Всі в різних країнах, а країни — на різних континентах, а континенти — на світі, а світ — в усесвіті.

Він глянув на попередню сторінку і прочитав, що сам написав: власне ім'я, хто він і звідки:

*Стівен Дедалус
Підготовчий клас
Коледж Клонговз Вуд
Саллінз
Графство Кілдар*

*Ірландія
Європа
Світ
Всесвіт*

Це було написано його рукою; а навпроти Флемінг якось увечері для хохми написав:

*Стівен Дедалус — моє ім'я,
Земля моя — Ірландія,
Клонґовз — моє житло,
А рай — моя надія.*

Він прочитав рядки ззаду наперед, але це вже була не поезія. Потім він читав свій запис знизу догори, аж до імені. Так, це він, — і він знову читав згори вниз. А що далі, за всесвітом? Ніщо. А чи є щось довкола всесвіту, що показує, де кінчається він і починається ніщо? Ні, не стіна, тільки, може, тонка-тонесенька довколишня лінія? Ні, надто воно велике, щоб думати про все і всюди. Тільки Бог так уміє. Він спробував подумати цю думку на всю величину, але думалося лише про Бога. Бог — це Боже ім'я, як-от у нього — Стівен. Французи зовуть Бога *Dieu*, і це теж його ім'я; і коли хтось молиться до Бога і каже *Dieu*, Бог одразу знає, що то — француз. Та хоч у Бога стільки імен, скільки мов на світі, і він розуміє усіх, хто що говорить до нього, на різних мовах, він, Бог, завжди один і той самий, і справжнє Боже ім'я — Бог.

Він дуже стомився від цього думання. Голова стала велика-превелика. Він перегорнув сторінку і втомлено дивився на круглу зелену Землю, повиту в каштанові хмари. То за що ж правильніше стояти — за зелений чи каштановий колір? Бо ось якось Данті віддерла ножицями зелений оксамит зі щітки, що була за Парнелла, і сказала, що

Парнелл — поганий*. Цікаво, чи вдома все ще сперечаються про це? Це називається політика. Тут є дві сторони: Данті — на одній, а тато й містер Кейсі на іншій, тільки мама і дядько Чарльз — ні на якій. І в газеті щодня про це пишуть.

Йому було прикро, що він не знає до ладу ні що таке політика, ні де закінчується всесвіт. Він такий малий і слабкий. Коли ж він буде такий, як учні поезії й риторики? У них великі голоси, і черевики великі, і вони вчать тригонометрію. До цього ще дуже далеко. Спершу будуть канікули, потім наступний семестр, потім знову канікули, і знову семестр, і знову канікули. Це як поїзд, що входить-виходить з тунелів, або як шум у трапезній, коли відтуляєш і затуляєш вуха. Семестр — канікули, тунель — не тунель, шум — тиша. Як ще до цього далеко! Краще б лягти у ліжко й спати. Ще помолитися в каплиці, й у ліжко. Його зморозило, і він позіхнув. У ліжку приємно, коли простирадла трошечки нагріються. Бо спочатку вони такі холодні! Його зморозило від думки, які вони спочатку холодні. Але потім вони нагріваються, і тоді можна спати. Як приємно бути втомленим! Він знов позіхнув. Вечірні молитви, і в ліжко. Його знову зморозило, і знову тягло позіхнути. За кілька хвилин буде приємно. Вже чути, як холодні, мерзлі простирадла починають тихесенько пашіти; тепло повзе, і стає все тепліше й тепліше. Аж ось уже зовсім тепло; зовсім тепло, хоч і морозить трохи, і хочеться позіхнути.

Дзвінок покликав на вечірню молитву, і він услід за іншими, вервицею, пішов з читальні униз по сходах, а там коридорами до каплиці. І в коридорах, і в каплиці світло було

---

* ...Парнелл — поганий... — йдеться про скандал 1889 року, викликаний романом Парнелла з заміжною жінкою Кітті О'Ші (Katharine O'Shea, 1846–1921), внаслідок чого частина ірландських патріотів відвернулася від нього.

тьмяне. Скоро всюди стане темно, і все засне. У каплиці стояло холодне нічне повітря, і мармур у ній був такого кольору, як море вночі. Море холодне і вдень, і вночі, але вночі холодніше. Під дамбою, що біля татового дому, воно холодне і темне. Але при каміні завжди чекає каструлька для пуншу.

Префект каплиці молився поверх його голови, і пам'ять його знала відповіді:

*Господи наш, отвори нам уста,
І язик наш Тобі хвалу проголосить.
Прихилися до нас, о Боже!
Поспіши нам на поміч, Господи!*

У церкві стояв холодний нічний запах. Але то був побожний запах. Не такий, як від тих старих селян, що клячуть біля виходу в час недільної меси. Вони пахнуть вітром і дощем, торфом і вельветом, але то дуже побожні селяни. Молячись, вони дихають йому в шию й зітхають. Живуть вони в Клейні, як казав один хлопець: там є невеличкі хати, а раз, коли вони їхали з Саллінза, він бачив в одній хаті жінку з дитиною на руках, що стояла в напіввідчинених дверях. Приємно було б поспати одну ніч в такій хаті, перед вогнем у каміні, де димить торф, у темряві, освітленій тим вогнем, у теплій темряві, дихаючи запахом селян, запахом вітру й дощу, торфу й вельвету. Але яка ж туди темна дорога веде між дерев! Ще загубишся в такій теміні. Страшно й гадати, в якій.

Він почув голос префекта, що доказував останню молитву. Він проказав її теж, звертаючись до тьми між дерев:

Молимо Тебе, Господи, завітай у цю оселю й одверни од неї всі ворожі підступи. Хай буде вона житлом янголам Твоїм святим, щоб вберегли нас у мирі, хай милість Твоя завжди буде з нами в Христі, Господеві нашому. Амінь.

Пальці йому тремтіли, коли він роздягався у спальні. Він сказав їм, щоб рухалися швидше. Йому треба ще роздягтися, і стати на коліна, і проказати свої власні молитви, і лягти у ліжку ще до того, як пригасять газ. Він стягнув з себе панчохи, хутко надяг нічну сорочку, тремтячи, укляк біля ліжка і, боячись, що газ зараз згасне, хутко-хутенько почав молитися. Плечі йому трусилися, як він шепотів:

*Господи, благослови тата і маму моїх
і збережи їх для мене!*
*Господи, благослови братів і сестричок моїх
і збережи їх для мене!*
*Господи, благослови Данті і дядька Чарльза
і збережи їх для мене!*

Він перехрестився, хутко заліз у ліжку, обтулив стопи полою нічної сорочки і, трусячись та тремтячи, згорнувся калачиком між білих холодних простирадл. Зате він не піде до пекла по смерті, а тремтіння зараз припиниться. Хтось побажав їм усім: «На добраніч». Він визирнув з-під ковдри на мить і побачив перед ліжком і скрізь самі жовті штори, що окривали його з усіх сторін. Світло тихо пригасло.

Подаленіли і кроки: префект пішов. Куди? Вниз по сходах і коридорах, чи до своєї кімнати в самому кінці? Він бачив тільки темінь. Чи правду кажуть про чорного собаку, який блукає тут поночі, з очима як ліхтарі? Кажуть, то привид убивці. Довгий дроз страху проплив по його тілу. Він бачив темний хол замку. Старі слуги у старовинній одежі зібрались у зброярні над сходами. Це було давно тому. Старі слуги мовчать. В каміні горить вогонь, але зала темна. Із зали сходами піднімається постать. Це — чоловік у білім маршальським плащі, з обличчям блідим і дивним. Одна рука в нього притиснута до тіла. Дивним оком він зиркає на старих своїх

слуг. Вони дивляться на нього і бачать обличчя хазяїна, його плащ, і розуміють, що в нього — смертельна рана. Та тільки там, куди вони дивляться, — темно, там тільки темне, німе повітря. Їхній хазяїн отримав свою смертельну рану в бою під Прагою, далеко за морем. Він стоїть на полі: одна рука притиснута до тіла, обличчя бліде і дивне, і вдягнений він у білий маршальський плащ.

Ох, як холодно й дивно думати про це! Усяка темінь холодна і дивна. У ній — дивні бліді обличчя, і очі великі, немов ліхтарі. Це привиди вбивць, постаті маршалів, на смерть поранених у битвах далеко за морем. Що всі вони хочуть сказати, з цими їхніми дивними обличчями?

*Молимо Тебе, Господи, завітай у цю оселю
й одверни од неї всі...*

Додому на канікули! Ото буде гарно — так товариші кажуть. Одного зимового ранку під замковою брамою залазиш у колясу. Колеса коляс котяться по жорстві... Ректорові салют!

Ура! Ура! Ура!

Коляси котяться повз каплицю, і всі знімають шапки. Вони жваво їдуть сільськими дорогами. Візники показують батогами в бік Боденставна⁴. Хлопці кричать: «Ура!» Вони їдуть повз будинок Веселого Фермера. Знову ура, і ура, і ура. І через Клейн вони їдуть вітаючись; вітають і їх. Сільські жінки стоять у половинках дверей, і чоловіки стоять то тут, то там. У зимовому повітрі гарно пахне — запахом Клейну, дощем і зимовим вітром, і торфом курним, і вельветом.

У потязі повно учнів — поїзд довгий-предовгий, шоколадний, з кремовою обшивкою. Провідники все бігають, відчиняючи й зачиняючи, замикаючи й відмикаючи двері. Вони у синій зі сріблом уніформі, у них сріблясті свистки, і ключі в них звучать, як музика: дзінь-брязь, дзінь-брязь.

А поїзд все мчить по рівнинах, і попід горою Аллен. Телеграфні стовпи миготять, миготять. Поїзд усе мчить і мчить. Він знає дорогу. У холі татового дому — кольорові ліхтарики і шнури з зеленого віття. Гостролистом і плющем⁵ обвите трюмо, гостролистом і плющем — зеленим і червоним — обвиті канделябри. Червоним гостролистом і зеленим плющем обвиті старі портрети на стінах. Гостролист і плющ — ради нього і ради Різдва.

Гарно...

І всі тут. Вітаємо вдома, Стівене! Всі шумлять. Мама його цілує. Чи правильно це? Тепер його батько маршал, — це важливіше, ніж суддя. Вітаємо з приїздом, Стівене!

Шумно...

Чути, як кільця штор ковзають убік по карнизах, як хлюпає вода в шапликах. Чути, як хлопці у спальні встають, одягаються, умиваються; як ходить префект туди-сюди, плеще в долоні і каже їм всім: «Бадьоріш!» Бліде сонячне світло світить на жовті розсунуті штори, у розкидані постелі. У нього постіль гаряча, і обличчя, і тіло.

Він підвівся і сів на край ліжка. Немає сил. Він спробував натягти панчохи. Страшенно шорстка на дотик. А сонячне світло чудне і холодне.

Флемінг запитав:

— Тобі погано?

Він не знає; тоді Флемінг сказав:

— Лягай назад. Я скажу Макглейдові, що тобі погано.

— Він хворий.

— Хто?

— Скажи Макглейдові.

— Лягай назад.

— Він що, хворий?

Хтось із товаришів тримає його під руки, поки він стягує панчохи, що пристала до стопи, і лізе назад у гарячу постіль.

Він скрутився калачиком між простирадл, тішачись їх тихому пашінню. Хлопці вдягаються до меси і розмовляють про нього. То була підлість, кажуть вони, — штовхнути його в ту помийну яму.

Потім голоси стихли — вони пішли. А голос поруч ліжка сказав:

— Дедалусе, не виказуй нас, добре?

Веллзове обличчя. Він глянув на нього й побачив, що Веллз боїться.

— Я не хотів. Не викажеш, ні?

Батько наказував: що б не було, ніколи не доносити на товаришів. Він хитнув головою, кажучи: «Ні», — й утишився. Веллз сказав:

— Я не хотів, слово честі. Це я так, для хохми. Вибач мені.

Обличчя і голос зникли. Він каже «Вибач», бо боїться. Ану ж це хвороба? Некроз — хвороба рослин, а рак — тварин, чи, може, навпаки. Це було так давно тому — у час не в тунелі, а в вечірньому світлі на майданчиках, що тупцявся з місця на місце на краю його ланки, а крізь сіре світло низько летів важкий птах. У Лестерським абатстві світилося. Там помер Вулсі. Абати самі поховали його.

Обличчя з'явилося, але не Веллзове — префектове. Він не хитрує — ні-ні, він справді хворий. Він не хитрує. Він відчув на чолі префектову долоню, і відчув, що чоло в нього тепле й вогке проти холодної й вогкої руки префекта. Пацюк теж на дотик такий — масний, і вогкий, і холодний. Кожен пацюк має двоє очей, щоб бачити світ. Гладенька, масна шерсть, підібгані для стрибка маленькі лапки й чорні лискучі очиці, щоб зиркати на світ. Розум для стрибка в них є, але тригонометрії їм не збагнути. Мертві, вони лежать на боці. Шерсть у них тоді суха. Вони просто мертві.

Знову прийшов префект, бо його голос каже, що треба встати, що отець проректор казав, йому треба встати,

вдягтися і йти в лазарет. А поки він одягався, так хутко, як тільки міг, префект говорив:

— Мусимо вимітатись до брата Майкла, бо у нас в животі докука. Жахлива річ, та животяча докука! Як вона нам докучає!

Гарно, що він це сказав. І все, щоб його розсмішити. Тільки сміятись він не може, бо щоки й губи в нього труські, того й мусив префект сміятися сам.

Він гукнув:

— Кроком руш! Сіно! Солома!

Вони разом зійшли по сходах, а далі йшли коридором повз купальню. Минаючи двері купальні, він із якимось невиразним страхом згадав собі теплу болотисту воду, кольору торф'яної землі, і тепле вологе повітря, і плюхання, і рушники із запахом ліків.

Брат Майкл стояв на порозі лазарету, а праворуч від нього, з дверцят темної шафи виходив запах ліків. Це від пляшок на полицях. Префект сказав щось братові Майклу, а брат Майкл відповів і назвав префекта «сером». У нього рудаवे волосся вперемішку з сивим, і чудний вигляд. Чудне й те, що він назавжди залишиться «братом». І що його не можна назвати «сером», бо він «брат» і на вигляд інакший. Може, він не досить побожний, бо чого ж би то він не мав порівнятися з іншими?

У кімнаті стояло двоє ліжок; на одному лежав учень, який, коли вони ввійшли, гукнув:

— Привіт! Це ж малий Дедалус! Чого це тебе?

— А того, що цабе, — відповів брат Майкл.

То був учень із третього граматичного, і поки Стівен роздягався, він просив брата Майкла принести йому грінок з маслом.

— Ну будь ласка! — казав він.

— Я тебе вгрію, ще й помащу, — казав брат Майкл. — Ось прийде лікар і випише тебе звідси.

— Мене? — казав хлопець. — Я ж іще не здоровий!

— Кажу тобі — випише, — повторив брат Майкл.

Він нахилився поворушити жар у каміні. Спина в нього довга, як у коня, що возить конку. Він поважно ворухив коцубою і кивав на хлопця з третього граматичного.

Потім брат Майкл пішов, а ще пізніше хлопець з третього граматичного повернувся лицем до стіни і заснув.

Оце такий лазарет. Отже, він хворий. Чи вони вже написали додому татові й мамі? Швидше було б, якби хтось зі священників сам поїхав до них і сказав. Або він напише листа, а священник забере з собою.

Дорога Мамо

Я хворий. Я хочу додому. Прошу приїдь і забери мене додому. Я в лазареті.

Твій люб'ячий син, Стівен

Як далеко його батьки! За вікном — холодне сонячне світло. А що, коли він помре? Померти можна і в сонячний день. Навіть ще до маминого приїзду. В каплиці по ньому відправлять похоронну месу. Як тоді, коли вмер Малий, — товариші розповідали. Всі учні будуть на месі — вбрані у чорне, всі з сумними обличчями. Веллз теж буде, та ніхто й не гляне на нього. І ректор буде — у чорній з золотом ризі, а на вівтарі й круг катафалка стоятимуть довгі жовті свічки. Труну повільно винесуть з каплиці, і поховають його на їхньому маленькому цвинтарі, як іти з головної липової алеї. Тоді щойно Веллз пожалкує за тим, що зробив! І дзвін поволі бамкатиме...

Він уже його чув. І повторив слова пісні, якої вчила його Бріджід:

*Дон-дін — б'є дзвін,
Матінко, прощай!*

*На старому цвинтарі
Мене поховай.
Біля чорної труни
Тричі по два янголи —
Щоб з піснею, з молитвою
Та забрати душу мою.*

Як це гарно і як сумно! Які прекрасні слова: «На старому цвинтарі мене поховай!» Дрож перебіг його тілом. Як сумно і як гарно! Хотілося тихо плакати, але не через себе — через ті слова, такі гарні й сумні, наче музика. Прощай! Прощавай! Поховай!

Холодне сонячне світло послабшало; біля ліжка його стояв брат Майкл з горням бульйону. Він зрадив, бо в горлі сушило й пекло. Було чути, як хлопці грають на майданчиках. День у коледжі минав так, ніби й він був разом з усіма.

Потім брат Майкл зібрався йти, а хлопець з третього граматичного сказав, щоб він не забув прийти розповісти новини з газети. Стівенові він сказав, що прізвище його Атай, що тато його тримає скакових коней, які класно беруть перешкоди, і що тато його завжди готовий підмастити долоню братові Майклу, щоб тільки той захотів, бо брат Майкл дуже порядний і завжди розказує йому новини з газети, яку там, нагорі у замку, мають щодня. В газеті які хоч є новини — про нещасні випадки, кораблетрощі, про спорт і політику.

— Тепер в газеті — сама політика,— сказав він.— Твої вдома теж про це балакають?

— Так,— сказав Стівен.

— І мої,— сказав він.

Тоді він задумався і сказав:

— Чудне у тебе прізвище — Дедалус, і в мене чудне — Атай. Моє прізвище — це назва міста. А твоє наче латинське.